

УДК 334.012.64:332.122

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ НА ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

Пивавар Ірина Володимирівна, к.е.н., доцент, ХНЕУ ім. Семена Кузнеця, Харків, Україна,

Місюра Євгенія Юрійвна, к.т.н., доцент, ХНЕУ ім. Семена Кузнеця, Харків, Україна

Анотація — Розглянуто тенденцію розвитку малих підприємств на сучасному етапі в Україні. Проаналізовані проблеми у структурі їх зосередженості на посередницьких операціях. Запропоновано засади регулювання ефективності малих підприємств в національній економіці.

Ключові слова — Малі підприємства, фінансування, малий бізнес, ефективність розвитку, модернізація виробництва.

В Україні на сучасному етапі малі підприємства є невід'ємним, об'єктивно необхідним елементом ринкової системи господарювання, без якого економіка й суспільство в цілому не можуть існувати та ефективно розвиватися. Вони виконують незамінні ролі в економічному, соціальному та політичному житті будь-якої країни.

Досвід розвинених країн показує, що малі підприємства відіграють значну роль в економіці. Їх розвиток впливає на економічний розвиток, на насичення ринку товарами належної якості, на створення нових додаткових робочих місць, тобто вирішують багато економічних, соціальних і інших проблем [1].

У всіх економічно розвинених країнах держава сприяє розвитку малих підприємств як інституційного сектору економіки. Він давно став домінуючим за чисельністю та обсягами виробництва у провідних країнах світу.

Протягом економічних реформ в Україні розвиток малих підприємств залишався незадовільним. Проблема полягала навіть не в кількісних параметрах цієї сфери, які поступово поліпшуються, а насамперед – у

їх структурі, їх зосередженості на посередницьких операціях, роздробленості та практичній відсутності дієвої співпраці з великими підприємствами.

В Україні мале підприємство й малий бізнес мають спільну ознаку – малі підприємства (форми підприємництва або господарювання), що здійснюють свою діяльність в економіці країни. Але малий бізнес – це визначений вид діяльності на власний розсуд, а мале підприємство – це обмежений державою за кількістю працівників та обсягами діяльності малий бізнес для отримання економічних чи соціальних інтересів.

Існують в Україні загальні організаційно-економічні причини інтенсивного формування й розвитку малих підприємств: суттєві організаційно-технологічні зміни, що призвели до зміни співвідношення між великомасштабним і малим виробництвом, зокрема диверсифікація й модернізація великого виробництва, реструктуризація, приватизація, зміни у структурі зайнятості, сприяли зростанню малого підприємництва; динамізм ринкового середовища, розвиток глобальних ринків, інформаційних систем призводить до нової схеми розподілу праці. Ці процеси впливають на практику місцевих ринків, їх учасники вимушені шукати незатребувані ресурси, виробничі ланцюги, нові ринкові ніші. Переваги малих організаційних форм дозволяють швидше використовувати вільні місця на ринку, до яких не виявляють інтерес великі корпорації. Малі підприємства швидко реагують на зміни торгової кон'юнктури, асортименту товарів і мають менш затратний виробничий та збутовий потенціал; підсилення конкуренції між суб'єктами господарювання, що дозволило малому підприємству

повною мірою визначити свої переваги. Творчий підхід до створення нових форм організації, виробництва, фінансування, збуту забезпечує малим підприємствам можливість ефективно й оперативно забезпечувати спеціалізований попит, який дедалі частіше визначається новизною й дизайном виробів.

Але в регіонах України серед основних проблем, які значно перешкоджають подальшому розвитку малих підприємств є: обмеженість фінансових ресурсів, труднощі в придбанні виробничих площ та обладнання; відсутність фінансових резервів та загроза швидкого банкрутства; надто вузьке коло постачальників, що може в ряді випадків утворювати небажану залежність бізнесу; недостатній розвиток інфраструктури збуту продукції та післязбутового обслуговування; локальність ресурсів та збутових ринків, відтак – межі для зростання; низька конкурентоспроможність продукції, у виробництві якої важлива економія на масштабах, відтак – конкуренція з боку великих підприємств; висока вразливість щодо несприятливих економічних (інфляція, циклічні коливання, податковий тиск тощо) та позаекономічних (тиск з боку органів влади, криміналітету) чинників; нестабільність доходів підприємств та зайнятих на них осіб; соціальна незахищеність працівників, що створює труднощі найму; висока вага особистісного чинника в управлінні та виробництві, що створює сприятливі умови для “тінізації” та криміналізації підприємств; недостатня методологічна забезпеченість (бухгалтерської діяльності, менеджменту, маркетингу тощо), несформованість у більшості підприємців відповідних навичок та брак підприємливості; жорстка фіскальна спрямованість податкової системи, обтяжливості та нестабільності системи оподаткування, недосконалість системи обліку та звітності суб’єктів малого підприємництва; відсутність належної сформованої системи нормативно-правових актів державної політики в сфері підтримки малого підприємництва; низький рівень розвитку інфраструктури підтримки малого

бізнесу за умов низького рівня спеціалізації й недостатньої компетентності менеджерів, недоліку необхідного інформаційного забезпечення; підвищена чутливість до економічних змін (інфляція, зростання цін, політика блокування цін, зменшення кредиту, підвищення податків або соціальних виплат і т.д.) унаслідок невеликого так званого «запасу стійкості»; низька ефективність рішення проблем розвитку малого бізнесу на рівні регіонів, відсутність ефективної взаємодії державних, регіональних і підприємницьких структур [2].

Негативна дія зазначених чинників призводить до фінансової нестійкості й загальної збитковості цього сегмента сектору національної економіки України.

Розвиток малих підприємств дозволяє максимально задіяти людський чинник і створити широкі можливості для ефективного використання усіх факторів виробництва. Малі підприємства відрізняються великим динамізмом, швидкістю темпів оновлення його складових, досить невеликим загальним терміном існування конкретних суб’єктів.

З огляду на те, що кількість малих підприємств на душу населення в Україні принаймні утричі відстає від показників країн Центральної і Східної Європи і удесятеро – розвинених країн світу, таке уповільнення навряд чи можна розглядати як свідчення насичення відповідних ринкових ніш. Скоріше, це є тривожною ознакою відсутності належного поширення ефекту від економічного пожвавлення на усі верстви національної економіки. Між тим на цьому тлі в останні роки спостерігається різке підвищення темпів зростання кількості підприємців-фізичних осіб. Фахівці, зокрема, відзначають тенденцію ререєстрації малих підприємств у форму приватного підприємництва з правом найму робітників. Зрозуміло, що такий вид підприємництва не можна розглядати як форму розвитку повноцінних малих підприємств, які здатні належним чином виконувати викладені вище соціально-економічні функції.

Потенціал у малих підприємств в Україні достатній для реалізації покладених завдань, але він ще досі не задіяний. А отже, повинна відбуватись підтримка з боку держави з ціллю стимулювання розвитку суб'єктів малого підприємництва, як надійного локомотиву створення середнього класу та двигуна економіки, і в той же час, обмежене втручання влади в діяльність підприємницьких структур, а найголовніше – виважена податкова політика та прозора і стабільна податкова система. Система оподаткування, що існувала в Україні до нового Податкового кодексу, створювала значне податкове навантаження на суб'єктів малого підприємництва. Незважаючи на тривалий час, витрачений на намагання її модернізувати, вона залишалася найбільш обтяжливою.

Все це призводило до таких негативних наслідків, як спад ділової активності суб'єктів господарювання, відтік національного капіталу за кордон. Через це зменшувалися надходження у бюджет, що в свою чергу знову примушувало державу вводити нові податки та збільшувати базу існуючих податків. Таким чином, все оберталось по колу і не давало можливості суб'єктам малого підприємництва успішно розвиватися.

Водночас, існує “тінізації” діяльності малих підприємств, зокрема існування так званої “подвійної бухгалтерії”, яка дозволяє приховувати значні обсяги доходів працівників малих підприємств від оподаткування. Зазначимо, що на державних, комунальних підприємствах і підприємствах з власністю міжнародних організацій та юридичних осіб інших держав, де можливості “тіньових” операцій значно більш обмежені, відзначається вищий рівень середньомісячної заробітної плати, ніж на колективних та приватних підприємствах.

Інституційна роль малих підприємств у формуванні конкурентного середовища, яке складається із стійких, кваліфікованих та підприємливих економічних суб'єктів,

формування потужного прошарку підприємців, спроможних повноцінно працювати в економіко-правових умовах розвинених ринкових відносин, знижується. Підприємці-фізичні особи практично не в змозі виконувати зазначені функції.

Вже створення малих підприємств припускало можливість використання їх як ланки механізму перекачування коштів державних виробничих підприємств з метою нагромадження капіталу, прискорення формування приватних структур. Це дозволило багатьом малим підприємствам з перших кроків свого існування включитися в схеми тіньового бізнесу, які передбачають існування фіктивних підприємств.

Таким чином, для підтримки та розвитку малого бізнесу в Україні потрібно розробити чітко сформульовану нормативну базу, яка є необхідною передумовою виконання будь-яких стратегічних планів та збільшувати кількість суб'єктів малого підприємництва, сприяти скорішому підвищенню конкурентоспроможності і надання фінансово-кредитної та інвестиційної підтримки малому та середньому бізнесу, активізувати їх діяльність та забезпечити перспективний розвиток цієї сфери.

Список використаної літератури

1. Буркинський Б.В. Роль малого бізнесу в реформуванні економіки регіону / Б.В. Буркинський // Економічні інновації. – 2015. – № 59. – С. 6-15.
2. Максименко Н.Д. Проблеми розвитку малого бізнесу в Україні / Н.Д. Максименко // Вісник. – 2013. – № 6. – С. 128-131.

Автори

Пивавар Ірина Володимирівна, доцент, ХНЕУ ім. Семена Кузнеця (pivavariv@ukr.net).

Місюра Євгенія Юрївна, доцент, ХНЕУ ім. Семена Кузнеця (misuraeu@gmail.com).

Тези доповіді надійшли 25 січня 2019 року.

Опубліковано в авторській редакції.